

ŠTÁTNA PRÍSLUŠNOSŤ PRÁVNICKÝCH OSÔB – PLATNÁ PRÁVNA ÚPRAVA A JEJ PERSPEKTÍVY

NATIONALITY OF LEGAL PERSONS – APPLICABLE LEGAL REGULATION AND ITS PERSPECTIVES

*Martin Winkler*¹

<https://doi.org/10.33542/SIC2022-2-09>

ABSTRAKT:

V tomto príspevku sa zaoberáme právnou úpravou štátnej príslušnosti právnických osôb z dvoch hľadísk – z hľadiska kolízneho práva a z hľadiska cudzineckého práva. Výklad je štrukturovaný podľa úrovni regulácie – medzinárodného práva verejného, práva Európskej únie, slovenského vnútroštátneho práva a neštátnych foriem regulácie ako napr. soft law alebo lex mercatoria. Každý prístup vidí štátnu príslušnosť právnických osôb zo svojho pohľadu, pričom sa uplatňuje princíp sídla, inkorporačný princíp aj princíp kontroly, prípadne ich rôzna kombinácia. Táto téma nebola zatiaľ v slovenskom práve z teoretického ani praktického hľadiska rozpracovaná. Témou tohto príspevku je analýza uvedenej problematiky, pričom štátnu príslušnosť právnických osôb terminologicky rozčleňujeme, jednotlivé jej formy skúmame z hľadiska platných právnych predpisov a vzájomne ich porovnávame. Na záver sa zamýšľame nad perspektívami právnej regulácie štátnej príslušnosti právnických osôb.

ABSTRACT:

In this paper we deal with the legal regulation of the nationality of legal persons from two perspectives - from the point of view of conflict of laws and from the point of view of alien law. The explanation of nationality from both views is structured according to the levels of regulation - public international law, European Union law, Slovak domestic law and non-state forms of regulation such as soft law or lex mercatoria. Each approach views the nationality of legal persons from its own perspective, applying the real seat theory, the incorporation theory and the theory of control, or a combination thereof. This topic has not yet been explored in Slovak law neither from theoretical nor practical point of view. The topic of this paper is the analysis of the above-mentioned issue, whereby we terminologically differentiate the nationality of legal entities, examine its individual forms in terms of the applicable legal regulations and compare them with each other. Finally, we reflect on the perspectives of legal regulation of the nationality of legal persons.

I. ÚVOD

Na úvod sa venujme terminologickým otázkam. Fyzická osoba je jednotlivec, každý človek, a to bez ohľadu na svoje pohlavie, vek, štátnu príslušnosť, rasu či akýkoľvek iný atribút. V platnom práve zvyčajne nie je problém zadefinovať, kto je fyzickou osobou; jediný problematický aspekt spočíva v tom, či ľudskou bytosťou v právnom slova zmysle, a teda fyzickou osobou je aj počaté, ale ešte nenarodené dieťa (*nasciturus*) alebo nie.²

¹ JUDr., Ing., PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Slovenská republika
University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Slovak Republic.

² Prehľad slovenskej aj medzinárodnej judikatúry ohľadne ochrany života pred narodením, ako aj publikovaných článkov viacerých právnikov poskytuje napr. doc. Drgonec v komentári k čl. 15 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Pozri DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 298 a nasl.

Právnická osoba je na rozdiel od fyzickej osoby umelým útvarom, právnou fikciou, ktorej právny poriadok priznáva právnú subjektivitu, t. j. spôsobilosť mať práva a povinnosti. Existuje viacero teórií právnických osôb³, z ktorých možno vyabstrahovať ich hlavné znaky⁴:

- a) majetková samostatnosť,
- b) samostatná právna subjektivita odlišná od právnej subjektivity osôb tvoriacich právnickú osobu a
- c) vnútorná organizačná štruktúra zahrňujúca predovšetkým určenie štatutárneho orgánu alebo orgánov právnickej osoby a vymedzenie ich právomocí, osobitne ich právomoci konať v mene právnickej osoby.

Náš Občiansky zákonník neobsahuje definíciu právnickej osoby, vypočítava len druhy právnických osôb (§ 18 ods. 2):

1. združenia fyzických osôb alebo právnických osôb (napr. obchodné spoločnosti, družstvá, občianske združenia, politické strany a politické hnutia, cirkvi a náboženské spoločnosti, záujmové združenia právnických osôb, odborové organizácie a pod.),
2. účelové združenia majetku (napr. nadácie, neinvestičné fondy, štátne účelové fondy),
3. jednotky územnej samosprávy (obce, mestá, v Bratislave a v Košiciach aj mestské časti a vyššie územné celky),
4. iné subjekty, o ktorých to ustanovuje zákon (napr. rôzne profesionálne komory zriadené zákonom, štátne podniky, Slovenský pozemkový fond, Rozhlas a televízia Slovenska, Železnice Slovenskej republiky, Národná banka Slovenska a iné).

S fyzickými a právnickými osobami je spojená významná vlastnosť, ktorú nazývame právnou spôsobilosťou.⁵ Právna spôsobilosť pozostáva z troch zložiek (atribútov), a to zo:

- a) spôsobilosti mať práva a povinnosti (právnej subjektivity),
- b) spôsobilosti na právne úkony
- c) spôsobilosti na protiprávne úkony.

Je však potrebné uviesť, že môže dôjsť k situácii, kedy zákony z oblasti verejného práva ukladajú povinnosti a stanovujú práva aj entitám, ktoré z hľadiska súkromného práva subjektom nie sú. Verejnoprávna subjektivita tak nemusí splývať so súkromnoprávnou subjektivitou.⁶

Ďalej je potrebné rozlíšiť pojmy štátne občianstvo, ktoré sa týka len fyzických osôb a štátna príslušnosť, ktorý je širší a zahŕňa okrem fyzických aj právnické osoby. Ako sa vyjadril vo svojom náleze Ústavný súd Slovenskej republiky, *štátne občianstvo je vo všeobecnosti definované ako trvalý (relatívne trvalý) právny vzťah fyzickej osoby k určitému štátu. Subjektom štátoobčianskeho vzťahu sú fyzická osoba a konkrétny štát. Práve subjekt tohto právneho vzťahu (fyzická osoba) je rozlišovacím kritériom medzi štátnym občianstvom a štátnou príslušnosťou ako v podstate širším pojmom, ktorý zahŕňa ako fyzické osoby tak aj osoby právnické.*⁷

³ Ich prehľad je napr. v článku QUINTANA ADRIANO, E. A.: The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality. In *Penn State Journal of Law & International Affairs*, vol. 4, 1/2015, s. 373 a nasl. (dostupné online na <https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=jlia> [30. 1. 2022]). V českém práve pozri napr. PRÁŠKOVÁ, H. K právnímu postavení právnických osob. In. HANDRLICA, J. (ed.). *Veřejné právo a soukromé právo: aktuální tendence a výzvy veřejnoprávní úpravy plynoucí z problematiky právního dualismu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, s. 84, 85.

⁴ KNAPP, V. – KNAPPOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I*. Praha : CODEX, 1997, s. 137.

⁵ Obdobne STRÁŽNICKÁ, V. K otázke subjektov práva medzinárodného obchodu. In *Universitas Comeniana - Acta Facultatis Iuridicae. Zborník prác z medzinárodného práva*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975, s. 145-146.

⁶ BERAN, K. Verejnoprávni subjektivita. In. *Právni rozhledy*. 2004, č. 23, s. 855 a nasl.

⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp.zn. II. ÚS 23/96 z 22. apríla 1997.

Štátnym občianstvom (*citizenship*) sa rozumie trvalý právny zväzok fyzických osôb s určitým štátom, z ktorého pre nich vyplývajú práva a povinnosti podľa vnútroštátneho práva.⁸ Štátne občianstvo predstavuje záväzkový vzťah, ktorý v sebe zahŕňa práva a povinnosti, ktoré sú vyhradené len občanom daného štátu (napr. aktívne a pasívne volebné právo, branná povinnosť). Aj napriek tomu, že občianstvo možno získať niekoľkými spôsobmi, jeho hodnota je vždy rovnaká. Rovnosť občanov preto patrí medzi základné princípy štátoobčianskeho vzťahu.⁹ Štátne občianstvo možno nadobúdať individuálne (napr. narodením, naturalizáciou alebo opciou) alebo hromadne (napr. pri vzniku nového štátu). Obdobne je to s jeho zánikom.

Pojem štátna príslušnosť (*nationality*) sa používa vo vzťahu k fyzickým aj právnickým osobám. Niektorí autori hovoria dokonca o štátnej príslušnosti lodí a lietadiel.¹⁰ Pojem štátna príslušnosť je obdobou pojmu štátneho občianstva, ibaže zahŕňa okrem fyzických aj právnické osoby. Štátna príslušnosť (štátne občianstvo) fyzickej osoby sa zistí tak, že sa skúma, ktorý cudzí štát ju považuje za svojho štátneho príslušníka. V prípade právnických osôb je táto otázka zložitejšia, aj keď tiež je zverená do rozhodovacej právomoci jednotlivých štátov. Túto zásadu vyjadril už Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti (*Permanent Court of International Justice*) vo svojich poradných stanoviskách Dekréty o štátnej príslušnosti vydaných v Tunisku a Maroku¹¹ a Získavanie poľskej štátnej príslušnosti¹².

Ako uvádza prof. Pauknerová, pojem štátnej príslušnosti právnických osôb sa používa v dvojzmysle, a to¹³:

- v zmysle kolízneho práva, t. j. z hľadiska určenia tzv. osobného štatútu právnickej osoby a
- v zmysle cudzineckého práva, t. j. z hľadiska určenia, či ide o tuzemskú alebo zahraničnú osobu.

Takéto členenie je značne inovatívne aj v porovnaní s názormi zahraničných teoretikov (ako ich uvádza sama autorka¹⁴), ktorí sa na štátnu príslušnosť dívajú raz z hľadiska kolízneho a inokedy cudzineckého práva často bez toho, aby rozlišovali obidve poňatia. Pauknerovej členenie z teoretického hľadiska objasňuje často protichodné závery pri určovaní štátnej príslušnosti právnických osôb, čo je jeho veľká výhoda.

Z dôvodu lepšieho štruktúrovania výkladu si dovoľujeme k tomuto horizontálnemu členeniu doplniť ešte členenie vertikálne, a to podľa jednotlivých úrovní regulácie na:

- reguláciu na úrovni medzinárodného práva (verejného),
- reguláciu na úrovni práva Európskej únie,
- reguláciu na úrovni vnútroštátneho právneho poriadku (slovenského práva)
- reguláciu na úrovni neštátnych foriem úpravy (*lex mercatoria*).

Koncept štátnej príslušnosti právnických osôb bol z teoretického hľadiska zadefinovaný, ale zatiaľ nebol verifikovaný v reálnom právnom prostredí. A to je práve témou tohto článku. V ňom tento teoretický koncept systematicky analyzujeme z hľadiska pozitívno-právnej úpravy

⁸ KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 239. Obdobne MRÁZ, S., POREDOŠ, F., VRŠANSKÝ, P. *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2003, s. 145 i AZUD, J. *Medzinárodné právo*. Bratislava: Veda, 2003, s. 210.

⁹ MOKRÁ, L. Dvojité štátne občianstvo v národnom a medzinárodnom práve – aplikačné otázky (zásada efektivity v európskej praxi). In. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, Tomus XXXVII* 1/2018, s. 126.

¹⁰ Napr. SEIDL-HOHENVELDERN, I. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: ASPI Publishing, 2001, s. 235-236; NÚŇEZ-MÜLLER, M. *Die Staatszugehörigkeit von Handelsschiffen im Völkerrecht*. Berlin: Duncker & Humblot, 1994, s. 69 a nasl.

¹¹ Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco (French Zone), Advisory Opinion. In *Publications of the Permanent Court of International Justice, Collection of Advisory Opinions*. Series B, No. 4 of February 7th, 1923, s. 24. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/en/pcij-series-b> [6. 2. 2022].

¹² Acquisition of Polish Nationality, Advisory Opinion. In. *Publications of the Permanent Court of International Justice, Collection of Advisory Opinions*. Series B, No. 7 of September 15th, 1923, s. 16. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/en/pcij-series-b> [6. 2. 2022].

¹³ PAUKNEROVÁ, M. *Společnosti v mezinárodním právu soukromém*. Praha: Karolinum, 1998, s. 33.

¹⁴ Tamtiež, s. 36 a nasl.

priamo alebo nepriamo sa dotýkajúcej slovenského právneho poriadku (postupujeme pritom „zdola hore“, t. j. od úrovne vnútroštátneho slovenského právneho poriadku cez právo EÚ až po úroveň medzinárodného práva, avšak skúmame aj neštátne formy regulácie tejto problematiky). Cieľom je komplexne analyzovať štátnu príslušnosť právnických osôb z rôznych pozitívno-právnych hľadísk, identifikovať príslušné kritériá pre jej určenie a systematicky ich usporiadať a popísať. Ďalej je našim cieľom na základe uvedenej analýzy určiť, či je potrebné v platnej právnej úprave vykonať do budúcnosti nejaké zmeny a ak áno, v akých oblastiach. Zároveň sa pokúsime aspoň všeobecne popísať očakávané trendy v právnej regulácii štátnej príslušnosti právnických osôb.

Na dosiahnutie vyššie uvedených cieľov používame vedecké metódy analýzy, syntézy, indukcie, dedukcie, komparácie aj generalizácie (zovšeobecnenia).

II. ŠTÁTNA PRÍSLUŠNOSŤ PRÁVNICKÝCH OSÔB V KOLÍZNOM ZMYSLE

1. Osobný štatút právnických osôb

Aby sme mohli stanoviť štátnu príslušnosť právnickej osoby v kolíznom zmysle, musíme určiť jej osobný štatút. Osobný štatút právnických osôb predstavuje súhrn noriem, ktoré upravujú spôsobilosť mať práva a povinnosti a spôsobilosť na právne alebo protiprávne úkony právnickej osoby, ich vznik a zánik, ako aj ich vnútorné právne pomery.¹⁵ Otázkou osobného štatútu môžeme skúmať na úrovni vnútroštátneho, európskeho i medzinárodného práva, ako aj na úrovni *legis mercatoriae*.

Pri určovaní osobného štatútu, a teda aj štátnej príslušnosti právnickej osoby v kolíznom zmysle sa v praxi vychádza z niektorého z nasledovných kritérií (princípov)¹⁶:

- princíp sídla stanovuje, že osobným štatútom právnickej osoby je právny poriadok štátu, kde má právnická osoba svoje skutočné sídlo (tak napr. osobným štatútom právnickej osoby založenej podľa anglického práva vlastnenej španielskymi štátnymi príslušníkmi, ktorej skutočné sídlo je vo Francúzsku, bude francúzske právo, ním sa budú následne riadiť aj vnútorné pomery právnickej osoby a jej spôsobilosť, pričom bude považovaná za francúzske právnickú osobu),
- princíp inkorporačný stanovuje, že osobným štatútom právnickej osoby je právny poriadok štátu, podľa ktorého bola právnická osoba založená, resp. podľa ktorého vznikla (podľa tohto princípu bude osobným štatútom vyššie uvedenej právnickej osoby anglické právo a bude mať anglickú štátnu príslušnosť),
- princíp kontroly sa používa zriedka a stanovuje, že osobným štatútom právnickej osoby je právny poriadok štátu, ktorého štátnu príslušnosť majú fyzické osoby, ktoré právnickú osobu ovládajú (podľa tohto princípu bude vyššie uvedená právnická osoba mať španielsku štátnu príslušnosť).

2. Regulácia na úrovni slovenskej vnútroštátnej právnej úpravy

Všeobecným ustanovením, o ktoré sa môžeme pri určovaní osobného štatútu právnických osôb oprieť, je § 3 ods. 1 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ďalej len „ZMPSP“), podľa ktorého spôsobilosť „osoby“ (z toho vyvodzujeme, že zákon má na mysli tak fyzické, ako aj právnické osoby) k právam a právnym úkonom sa spravuje právnym poriadkom štátu, ktorého je príslušníkom. Kritérium pre určenie príslušnosti však ZMPSP neuvádza. V prípade fyzických osôb sa otázka, či sú štátnymi občanmi SR, určí na základe zákona č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky. Ako je to však v prípade právnických osôb? V prípade právnických osôb s podnikateľským oprávnením bude vhodné nazrieť do Obchodného zákonníka (ďalej len „ObchZ“). Podľa § 21 ods. 2 druhej vety

¹⁵ Obdobne KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno : Doplněk, 1999, s. 251-252.

¹⁶ Tamtiež, s. 249-251.

ObchZ slovenskou právnickou osobou na účely tohto zákona sa rozumie právnická osoba so sídlom na území Slovenskej republiky. Zároveň je v § 21 ods. 2 prvej vete obsiahnutá definícia zahraničnej osoby: *Zahraničnou osobou sa na účely tohto zákona rozumie fyzická osoba s bydliskom alebo právnická osoba so sídlom mimo územia Slovenskej republiky.* Na základe § 3 ods. 1 ZMPSP v spojení s § 21 ods. 2 ObchZ by sa tak na prvý pohľad mohlo zdať, že náš právny poriadok vychádza pri určovaní osobného štatútu právnickej osoby z princípu sídla. Tu však treba upozorniť na ustanovenie § 22 ObchZ, ktoré určuje osobný štatút pre všetky „iné než fyzické zahraničné osoby“. Podľa tohto ustanovenia *právnu spôsobilosť, ktorú má iná než fyzická zahraničná osoba podľa právneho poriadku, podľa ktorého bola založená, má takisto v oblasti slovenského právneho poriadku. Právnym poriadkom, podľa ktorého bola táto osoba založená, sa spravujú aj jej vnútorné právne pomery a ručenie členov alebo spoločníkov za jej záväzky.* Táto kolízna norma, keďže upravuje užší okruh vzťahov (týka sa len právnických, resp. iných než fyzických osôb), než kolízna norma obsiahnutá v § 3 ods. 1 ZMPSP, je voči nej v pomere špeciality, preto má aj pred ňou prednosť v zmysle zásady *lex specialis derogat generali*. Možno tak uzavrieť, že naše právo ako celok dôsledne vychádza pri určení osobného štatútu z inkorporačnej zásady.

Okrem tohto výkladového postupu je tu ešte jeden logický dôvod, prečo nemôžeme hovoriť v našom práve o uplatnení princípu sídla. Došlo by totiž k zmiešaniu dvoch rôznych konceptov – štátnej príslušnosti právnickej osoby v poňatí kolízneho práva podľa § 22 ObchZ a štátnej príslušnosti právnickej osoby v poňatí cudzineckého práva podľa § 21 ods. 2 ObchZ. Kým prvé poňatie hovorí o štátnej príslušnosti v zmysle určenia osobného štatútu právnickej osoby, a teda zisťuje štát, ktorým sa riadi jej spôsobilosť a vnútorné právne pomery, druhé poňatie sa na právnickú osobu díva len z toho hľadiska, či je „slovenská“ alebo „zahraničná“, a teda či má niektoré z toho vyplývajúce špecifické práva a povinnosti. Nie je teda podľa neho možné určiť štátnu príslušnosť konkrétnej zahraničnej právnickej osoby a ani to nie je dôležité.

Domnievame sa, že právna úprava osobného štatútu, a teda aj štátnej príslušnosti (v kolíznom zmysle) podľa § 22 ObchZ sa netýka len právnických osôb s podnikateľským oprávnením (či už udeleným podľa slovenských alebo zahraničných právnych predpisov), ale všeobecne akýchkoľvek právnických osôb. Pri gramatickom výklade kolíznej normy § 22 totiž zisťujeme, že súčasťou jej rozsahu sú akékoľvek zahraničné iné než fyzické, resp. právnické osoby, nielen tie, ktoré sú podnikateľmi (§ 23). Podobne to v analogickom prípade ešte vo vzťahu k § 8 ods. 1 a § 9 ods. 1 dnes už neplatného zákona č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonníka medzinárodného obchodu) presvedčivo zdôvodnili autori Kučera a Tichý¹⁷. Z jednotlivých formulácií ustanovení Hlavy II Prvej časti ObchZ s názvom Podnikanie zahraničných osôb vyplýva, že zákonodarca nemá pod pojmom zahraničná osoba na mysli len zahraničné osoby – podnikateľov. Napr. samotný § 23, podľa ktorého *zahraničné osoby, ktoré majú právo podnikat' v zahraničí, sa pokladajú za podnikateľa podľa tohto zákona,* zjavne predpokladá rozdelenie zahraničných osôb na tie, ktoré majú právo podnikat' v zahraničí a tie, ktoré ho nemajú, pričom sa nikde v Hlave II neuvádza, že jej úprava sa vzťahuje len na prvú skupinu. Z toho možno usudzovať, že aj kolízna norma § 22 je všeobecne platná pre všetky právnické osoby, nielen pre podnikateľov. V tomto prípade teda pôjde o aplikáciu Obchodného zákonníka aj na vzťahy iných osôb než podnikateľov (porov. § 4 ObchZ).

Pri podniku zahraničnej osoby a pri organizačnej zložke podniku zahraničnej osoby, ktorá má sídlo mimo územia členských štátov EÚ sa osobný štatút právnickej osoby, ktorá má oprávnenie na podnikanie v Slovenskej republike, povinne zapisuje do obchodného registra [§ 2 ods. 5 písm. a) zákona č. 530/2003 Z.z. o obchodnom registri].

¹⁷ KUČERA, Z. – TICHÝ, L. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář.* Praha: Panorama, 1989, str. 69.

Ako príklad zahraničných osôb bez oprávnenia na podnikanie, ktoré môžu pôsobiť v Slovenskej republike, možno uviesť zahraničnú vysokú školu (§ 47 ods. 7 a § 49a zákona č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách), zahraničnú neziskovú organizáciu (§ 37 zákona č. 213/1997 Z.z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby), zahraničný neinvestičný fond (§ 30 zákona č. 147/1997 Z.z. o neinvestičných fondoch) či zahraničnú nadáciu (§§ 40, 41 zákona č. 34/2002 Z.z.). Hoci podľa platnej právnej úpravy kritériom na rozlíšenie medzi týmito právnymi formami tuzemských (slovenských) a zahraničných subjektov je ich sídlo a podľa štátu jeho umiestnenia sa posudzuje aj oprávnenie na vykonávanie ich činnosti, opäť ide o právnu úpravu cudzineckého práva, ktorá sa takmer neodlišuje od koncepcie §§ 21 ods. 2 a 23 ObchZ. Nič teda nebráni tomu, aby bol osobný štatút aj týchto subjektov určený podľa všeobecne platného inkorporačného princípu v zmysle § 22 ObchZ. Treba však dodať, že uvedené predpisy majú prevažne verejnoprávny charakter, preto do popredia vystupuje tiež aplikácia *legis fori*, a to najmä z hľadiska plnenia podmienok na povolenie ich činnosti v Slovenskej republike a stanovenia rôznych procesných postupov.

3. Regulácia na úrovni práva EÚ

V práve EÚ nie sú kolízne otázky osobného štatútu právnických osôb upravené. Z pôsobnosti Nariadenia Rím I¹⁸ aj Nariadenia Rím II¹⁹ sú vylúčené otázky upravené právom obchodných spoločností a iných entít s právnou subjektivitou alebo bez nej, ako sú vznik, právna spôsobilosť, vnútorná organizácia alebo zánik obchodných spoločností a iných subjektov a osobná zodpovednosť osôb konajúcich za spoločnosť a členov za záväzky obchodnej spoločnosti alebo subjektu. Z pôsobnosti Nariadenia Rím II sú okrem toho vylúčené aj otázky osobnej zodpovednosti konateľov a členov za záväzky obchodnej spoločnosti alebo právnickej osoby a osobná zodpovednosť audítorov voči obchodnej spoločnosti alebo jej členom za vykonávanie zákonného auditu účtovných dokladov [porov. čl. 1 ods. 2 písm. f) Nariadenia Rím I, čl. 1 ods. 2 písm. d) Nariadenia Rím II]. Tieto otázky sa budú riadiť vnútroštátnymi kolíznymi úpravami členských štátov EÚ. Nariadenie Rím II však v rámci určenia rozhodného práva pre delikty upravuje deliktuálnu spôsobilosť právnických osôb (t. j. ich spôsobilosť na protiprávne úkony) (odsek 12 Preambuly Nariadenia Rím II).

Treba však zdôrazniť, že v prípade tzv. európskych právnických osôb, ktoré odvodzujú svoju existenciu priamo z práva EÚ, t. j. európskeho zoskupenia hospodárskych záujmov (EZH), európskej spoločnosti (*Societas Europaea*), európskej družstevnej spoločnosti (*Societas Cooperativa Europaea*)²⁰ a európskeho zoskupenia územnej spolupráce (EZÚS) (pôvodne tu mala patriť aj európska nadácia – *Fundatio Europaea*²¹) je ich osobným štatútom priamo právo EÚ. Určitá výnimka je v prípade EZHZ, pri ktorom otázka, či má alebo nemá právnú subjektivitu, je ponechaná členským štátom EÚ a ich vnútroštátnej legislatíve (čl. 1 ods. 3 nariadenia o EZHZ²²). Ak má EZHZ sídlo v Slovenskej republike, má právnú subjektivitu (§ 2 ods. 1 zákona č. 177/2004 Z.z. o európskom zoskupení hospodárskych záujmov). Zakladá sa zakladateľskou zmluvou a vzniká dňom zápisu do obchodného registra (§ 3, § 4 ods. 4 cit. zákona).

Spôsobilosti mať práva a povinnosti a spôsobilosti na právne úkony vo vzťahu k právnickým osobám sa však dotýkajú ustanovenia európskeho práva týkajúce sa tzv. slobody usadzovania

¹⁸ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I) (Ú. v. EÚ L 177, 4. 7. 2008).

¹⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II) (Ú. v. EÚ L 199, 31. 7. 2007).

²⁰ Bližšie k týmto právnym formám pozri napr. WINKLER, M. a kol.: *Právo v medzinárodnom obchode*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021, s. 183 a nasl.

²¹ Bližšie pozri JUNG, S.: The (temporary) end of the *Fundatio Europaea* (FE). In: *Trusts & Trustees*, vol. 27, 6/2021, s. 446.

²² Nariadenie Rady (EHS) č. 2137/85 z 25. júla 1985 o európskom zoskupení hospodárskych záujmov (Ú. v. EHS L 199 zo dňa 31. 7. 1985).

(slobody podnikania). Zakazujú sa obmedzenia slobody usadiť sa štátnych príslušníkov jedného členského štátu na území iného členského štátu; zakazujú sa aj obmedzenia, ktoré sa týkajú zakladania obchodných zastúpení, organizačných zložiek a dcérskych spoločností štátnymi príslušníkmi jedného členského štátu na území iného členského štátu. Táto sloboda usadiť sa zahŕňa aj právo začať a vykonávať samostatnú zárobkovú činnosť, založiť a viesť podniky, najmä spoločnosti, za podmienok ustanovených pre vlastných štátnych príslušníkov právom štátu, v ktorom dochádza k usadeniu sa, ak ustanovenia kapitoly o pohybe kapitálu nestanovujú inak (čl. 49 Zmluvy o fungovaní Európskej únie²³, ďalej len „ZFEÚ“). Zároveň sa sloboda usadiť sa vzťahuje aj na spoločnosti založené podľa občianskeho alebo obchodného práva vrátane družstiev a iných právnických osôb podľa verejného alebo súkromného práva s výnimkou neziskových spoločností, ak sú založené podľa zákonov členského štátu EÚ a majú svoje sídlo, ústredie alebo hlavné miesto podnikateľskej činnosti v EÚ (čl. 54 ZFEÚ). Uvedený pojem zahŕňa aj entity, ktoré nemajú právnu spôsobilosť.²⁴

Z uvedenej úpravy ZFEÚ a z rozhodnutí Súdneho dvora EÚ v prípadoch C-212/97 *Centros*, C-208/00 *Überseering* a C-167/01 *Inspire Art*, podľa ktorých odmietnutie uznania prísťahovaných spoločností je nezlučiteľné so slobodou usadzovania sa, zároveň vyplýva, že členské štáty nesmú spoločnosti, ktoré boli založené podľa práva iného členského štátu, pričom sú podľa práva tohto štátu naďalej považované za právne spôsobilé, obmedzovať ani v prípade preloženia ich hlavného sídla, ani v prípade fúzie.²⁵ Súčasne to znamená, že členské štáty sú povinné navzájom uznávať právnu subjektivitu právnických osôb, na ktoré sa vzťahuje sloboda usadzovania.²⁶

4. Regulácia na úrovni medzinárodného práva

V súčasnosti neexistuje platná mnohostranná medzinárodná zmluva, ktorá by vo všeobecnosti upravovala spôsobilosť mať práva a povinnosti alebo spôsobilosť na právne alebo protiprávne úkony právnických osôb. V roku 1956 bol podpísaný Haagsky dohovor o uznaní právnej subjektivity zahraničných spoločností, združení a inštitúcií (*Convention concerning the recognition of the legal personality of foreign companies, associations and institutions*), dodnes však nenadobudol platnosť. Nasledovaný bol Dohovorom ES o vzájomnom uznaní spoločností a právnických osôb (*EC Convention on the Mutual Recognition of the Companies and Bodies Corporate*) (Brusel, 1968), ktorý však odmietlo ratifikovať Holandsko ako jeden zo zakladajúcich členov ES, čo viedlo k neúspechu Dohovoru.²⁷ To však nič nemení na povinnosti členských štátov uznávať právnu subjektivitu usadzovaných právnických osôb, ako sme uviedli v štáti 1.3.

Dvojstranné medzinárodné zmluvy o právnej pomoci a úprave právnych vzťahov v občianskych, rodinných (príp. aj pracovných) a trestných veciach, ktoré má Slovenská republika uzatvorené s bývalými socialistickými štátmi, vychádzajú pri určovaní osobného štatútu z inkorporačného princípu. Týka sa to zmluvy s Poľskom²⁸ (čl. 20 ods. 2), Maďarskom²⁹ (čl. 21 ods. 2), Bulharskom³⁰ (čl. 27 ods. 2), s nástupníckymi štátmi bývalej Juhoslávie³¹ (čl. 18

²³ Konsolidované znenie publikované v Ú. v. EÚ C 202/49 zo dňa 7. 6. 2016.

²⁴ TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 374.

²⁵ Tamtiež, s. 375.

²⁶ Pozri napr. MICHELER, E. Recognition Of Companies Incorporated In Other EU Member States. In. *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 52, 2/2003, s. 521 a nasl. alebo KERSTING, C., SCHINDLER, P. C. The ECJ's Inspire Art Decision of 30 September 2003 and its Effects on Practice. In. *German Law Journal*, vol. 4, 12/2003, s. 1277 a nasl.

²⁷ PAUKNEROVÁ, M. *Spoločnosti v medzinárodnom právu súkromém*. Praha : Karolinum, 1998, s. 64.

²⁸ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 42/1989 Zb.

²⁹ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSSR č. 63/1990 Zb.

³⁰ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 3/1978 Zb.

³¹ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 207/1964 Zb.

ods. 2), s väčšinou nástupníckych štátov bývalého ZSSR³² (čl. 19 ods. 2), KĽDR³³ (čl. 18 ods. 2), Mongolskom³⁴ (čl. 16 ods. 2), Vietnamom³⁵ (čl. 15 ods. 2) a Kubou³⁶ (čl. 15 ods. 2).

5. Neštátne formy regulácie a *lex mercatoria*

Otázka určenia osobného štatútu právnickej osoby je natoľko špecifická a spätá s platnou právnou úpravou, že zvyklostné pravidlá *legis mercatoriae* tu zvyčajne nenachádzajú svoje uplatnenie. Aj iné neštátne formy regulácie medzinárodného obchodu sa otázke osobného štatútu vyhýbajú. Zásady medzinárodných obchodných zmlúv vypracované na pôde UNIDROIT v roku 2016 (*UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*)³⁷ výslovne vylučujú svoju aplikáciu na prípady neplatnosti zmluvy v dôsledku právnej nespôsobilosti zmluvných strán (čl. 3.1.1.) aj na prípady, kedy posúdenie oprávnenia konajúcej osoby zaväzovať právnickú osobu vyplýva zo zákona alebo úradného rozhodnutia (čl. 2.2.1. ods. 3).

Podobne Smernice OECD pre nadnárodné spoločnosti z roku 2011 (*OECD Guidelines for Multinational Enterprises*)³⁸ síce ustanovujú rôzne požiadavky na vnútornú organizáciu a zavedenie kontrolných mechanizmov v nadnárodných spoločnostiach, avšak samotnej otázke štátnej príslušnosti či osobnému štatútu sa nevenujú.

III. ŠTÁTNA PRÍSLUŠNOSŤ PRÁVNICKÝCH OSÔB V ZMYSLE CUDZINECKÉHO PRÁVA

1. Právna povaha cudzineckého práva

Cudzinecké právo môžeme definovať ako súbor právnych noriem, ktoré ukladajú cudzincom (cudzím štátnym príslušníkom) povinnosti alebo priznávajú im práva, ktoré sú odlišné od povinností a práv štátnych príslušníkov príslušného štátu.³⁹ Na rozdiel od kolíznych noriem, ktoré radíme do súkromnoprávneho odvetvia – medzinárodného práva súkromného, právne normy cudzineckého práva majú verejnoprávny charakter, aj keď sa nachádzajú v súkromnoprávnom predpise. Od kolíznych noriem sa odlišujú aj tým, že majú hmotnoprávnu povahu, t. j. definujú právne postavenie fyzických a právnických osôb alebo im priamo ukladajú povinnosti alebo zakladajú práva.

V tomto článku skúmame len tie normy cudzineckého práva, ktoré sa týkajú štátnej príslušnosti právnických osôb, a to opäť z hľadiska ich vertikálneho členenia – slovenského vnútroštátneho práva, práva EÚ a medzinárodného práva (z povahy veci vyplýva, že neštátne formy regulácie vrátane *legis mercatoriae* nemôžu obsahovať predpisy cudzineckého práva). Pokiaľ by sa v rámci medzinárodnej obchodnej transakcie vyskytla právna otázka, akú štátnu príslušnosť má konkrétna právnická osoba z hľadiska cudzineckého práva, bolo by potrebné prihliadnuť k právnym normám obsiahnutým v prameňoch medzinárodného práva verejného, európskeho práva, resp. verejnoprávnym normám dotknutého vnútroštátneho právneho poriadku.

Predpisy cudzineckého práva sa aplikujú za každých okolností, t. j. majú povahu tzv. imperatívnych noriem⁴⁰. Musia sa aplikovať vždy na území toho štátu, ktorý ich vydal. Tým sa líšia od vnútroštátnych kogentných noriem, ktoré možno neaplikovať v prípade, ak rozhodným právom určeným kolíznou normou nie je tuzemské, ale cudzie právo.⁴¹

³² Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 95/1983 Zb.

³³ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 93/1989 Zb.

³⁴ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 106/1978 Zb.

³⁵ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 98/1984 Zb.

³⁶ Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 80/1981 Zb.

³⁷ [30. 1. 2022].

³⁸ <http://mneguidelines.oecd.org/guidelines/> [30. 1. 2022].

³⁹ Obdobne ČIŽINSKÝ, P., DUNDR, T., HRADEČNÁ P. a kol. *Cizinecké právo*. Praha : Linde, 2012, s. 15.

⁴⁰ Prof. Kučera ich nazýva aj nutne použiteľnými predpismi. Pozri KUČERA, Z., PAUKNEROVÁ, M., RŮŽIČKA, K. a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. 8. vydání. Plzeň – Brno : Aleš Čeněk – Doplněk, 2015, s. 230 a nasl.

⁴¹ Bližšie pozri WINKLER, M. a kol. *Právo v medzinárodnom obchode*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021, s. 457, 458.

Aj v prípade úpravy cudzineckého práva budeme používať termíny princíp sídla, princíp inkorporačný a princíp kontroly, pokiaľ bude ich obsah analogický týmto termínom používaným v kolíznom práve. Právny purista by to nevyhodnotil ako úplne správne, keďže cudzinecké právo rozlišuje väčšinou len medzi tuzemskými a zahraničnými osobami, a teda stanovuje štátnu príslušnosť len tých tuzemských, napriek tomu to však kvôli zjednodušeniu terminológie považujeme za maximálne praktické.

2. Regulácia na úrovni slovenskej vnútroštátnej právnej úpravy

Vzhľadom na intenzívne zapojenie slovenskej ekonomiky do medzinárodného obchodu a medzinárodného hospodárskeho styku všeobecne sa naše právne predpisy potrebujú vysporiadať so situáciou, kedy určité činnosti, plnenia alebo úkony vykonávajú v Slovenskej republike cudzí štátni príslušníci, či už fyzické alebo právnické osoby. Základnou otázkou je stanovenie kritéria ich odlišenia od tuzemských subjektov. Ako toto kritérium sa v prípade právnických osôb väčšinou používa sídlo. Pokiaľ má právnická osoba sídlo v Slovenskej republike, považuje sa za slovenskú právnickú osobu; pokiaľ má naopak sídlo v zahraničí, považuje sa za právnickú osobu so zahraničnou štátnou príslušnosťou, resp. zjednodušene za zahraničnú právnickú osobu.

Keďže určenie kritérií štátnej príslušnosti patrí do výlučnej vnútornej právomoci každého štátu, slovenské právne predpisy môžu definovať len slovenskú štátnu príslušnosť. Preto definícia zahraničnej osoby v slovenskom predpise nevyjadruje štátnu príslušnosť zahraničných osôb, ale ich len na účely tohto právneho predpisu vymedzuje ako osoby, ktoré nie sú slovenskými právnickými osobami. Nemôžeme preto z príslušnej definície usudzovať, že napríklad právnická osoba so sídlom vo Francúzsku je francúzskou právnickou osobou alebo právnická osoba so sídlom v Rumunsku je rumunskou právnickou osobou. To, či konkrétnu právnickú osobu považuje niektorý štát za „svoju“, upravujú právne predpisy tohto štátu a v tuzemsku musíme na takéto určenie prihliadnuť.

Rozdelenie právnických osôb na slovenské a zahraničné upravuje náš Obchodný zákonník v už citovanom § 21 ods. 2. Normami cudzineckého práva stanovujúce špecifické povinnosti, ale aj práva zahraničným osobám sú aj ďalšie ustanovenia Hlavy II Prvej časti ObchZ, okrem

- už spomínaného § 22,
- kogentného ustanovenia § 24 ods. 2 ObchZ, podľa ktorého *slovenská právnická osoba môže byť založená len podľa slovenského práva, ak zákon alebo právo Európskej únie neustanovuje inak* a
- ustanovenia § 26 druhej vety o podmienkach premiestnenia sídla slovenskej právnickej osoby do zahraničia.

Tieto normy cudzineckého práva majú podľa nášho názoru všeobecnú povahu a týkajú sa akýchkoľvek zahraničných osôb, nielen tých, ktoré majú oprávnenie na podnikanie. Dôvody sú podobné, ako sme uviedli v stati 1.2. – gramatický výklad jednotlivých ustanovení, rozlišovanie medzi zahraničnými osobami s oprávnením na podnikanie (napr. § 26 ods. 1) aj bez tohto oprávnenia (napr. § 24 ods. 1), ako aj ustanovenie § 4 ObchZ. Samozrejme, s použitím výkladového pravidla *lex specialis derogat generali* budú mať pred týmito normami prednosť právne normy upravujúce niektoré špecifické prípady.

Obdobnú právnu normu § 21 ods. 2 ObchZ obsahuje zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v § 5 ods. 3, zákony regulujúce subjekty pôsobiace na finančnom trhu i viaceré predpisy správneho práva. Rovnako túto otázku regulujú aj už spomínané zákony upravujúce vysoké školstvo a neziskový sektor. Často sa pritom rozlišuje, či právnická osoba má sídlo v členskom štáte Európskej únie alebo inom zmluvnom štáte Európskeho hospodárskeho priestoru, pričom najmä v sektore finančného trhu platia pre tieto právnické osoby iné podmienky (tzv. režim jednotného európskeho povolenia)⁴².

⁴² Napr. SIDAK, M., DURČINSKÁ, M. a kol. *Finančné právo*. Bratislava : C. H. Beck, 2014, s. 363.

Napriek tomu existujú aj výnimky. Napr. zákon č. 222/2004 Z.z. o dani z pridanej hodnoty nazýva zahraničnou osobou každú zdaniteľnú osobu, ktorá nemá v tuzemsku sídlo, miesto podnikania, prevádzkareň, bydlisko alebo sa v tuzemsku obvykle nezdržiava (§ 5 ods. 1). Na získanie statusu tuzemskej osoby teda postačuje mať prevádzkareň (napr. pobočku) na území Slovenskej republiky. Na druhej strane, zákon č. 202/1995 Z.z. devízový zákon definíciu tuzemskej osoby (tuzemca) rozširuje aj o jeho organizačné zložky v zahraničí: tuzemcom je *právnická osoba so sídlom v tuzemsku alebo fyzická osoba s trvalým pobytom v tuzemsku; tuzemcom je aj organizačná zložka tuzemca v zahraničí* [§ 2 písm. b)]. Zákon č. 435/2000 Z.z. o námornej plavbe zase rozlišuje medzi právnickou osobou so sídlom v Slovenskej republike a právnickou osobou registrovanou v zahraničí (napr. § 13 ods. 4).

Dodatočné kritériá okrem sídla stanovujú viaceré zákony upravujúce právnické osoby s konkrétnym predmetom podnikania, napr. podľa zákona č. 203/2011 Z.z. o kolektívnom investovaní je zahraničným investičným fondom *zahraničná právnická osoba, ktorá je subjektom kolektívneho investovania podľa práva štátu, v ktorom má sídlo, a je spravovaný zahraničnou správcovskou spoločnosťou, správcovskou spoločnosťou alebo je samosprávny* (§ 4 ods. 10), resp. zákon č. 586/2003 Z.z. o advokácii definuje tzv. zahraničné združenie popri sídle v zahraničí aj ďalšími kritériami [§ 30 písm. i)].

3. Regulácia na úrovni práva EÚ

Európske právo pozná inštitút tzv. európskeho občianstva, ktorý je vyhradený len fyzickým osobám.⁴³ ZFEÚ však definuje aj kritériá týkajúce sa „európskej“ príslušnosti právnických osôb. Služi na to čl. 54 ods. 1, podľa ktorého *so spoločnosťami založenými podľa zákonov členského štátu a ktoré majú svoje sídlo, ústredie alebo hlavné miesto podnikateľskej činnosti v Únii, sa pre účel tejto kapitoly* (Kapitoly 2 s názvom Právo usadiť sa Hlavy IV s názvom Voľný pohyb osôb, služieb a kapitálu – pozn. aut.) *zaobchádza rovnako ako s fyzickými osobami, ktoré sú štátnymi príslušníkmi členských štátov*. Uvedené ustanovenie je doplnené čl. 54 ods. 2, v zmysle ktorého *spoločnosťami sa rozumejú spoločnosti založené podľa občianskeho alebo obchodného práva vrátane družstiev a iných právnických osôb podľa verejného alebo súkromného práva s výnimkou neziskových spoločností*. Kritériami určenia príslušnosti EÚ pre právnické osoby, ktoré spĺňajú vymedzenie spoločností podľa čl. 54 ods. 2 ZFEÚ teda sú:

- založenie podľa práva niektorého z členských štátov EÚ a súčasne
- sídlo, ústredie alebo hlavné miesto podnikania sa nachádza v EÚ.

Hoci toto nepriame vymedzenie „európskej“ príslušnosti právnických osôb (okrem neziskových) sa podľa čl. 54 ZFEÚ má týkať len slobody usadzovania, môžeme ju považovať za všeobecnejšie použiteľnú, minimálne na účely ostatných základných slobôd, pretože inú definíciu tohto pojmu Hlava IV ZFEÚ neobsahuje. V texte ZFEÚ sa síce na niektorých miestach vo vzťahu k právnickej osobe používa pojem štátna príslušnosť členského štátu (teda nie príslušnosť EÚ – napr. čl. 199 ods. 4 a 5), nie je však definovaný. Môžeme sa len domnievať, že na mysli sa majú obdobné kritériá ako ich definuje čl. 54. Navyše by sa tento pojem mal vzťahovať na akékoľvek právnické osoby, vrátane neziskových, keďže sa nepoužíva výraz „spoločnosti“. ZFEÚ používa aj pojem štátni príslušníci tretích štátov, ktorý možno vzťahovať nielen na fyzické, ale aj na právnické osoby – napr. čl. 56 ods. 2 umožňuje rozšírenie slobody poskytovania služieb aj na štátnych príslušníkov tretích štátov, ktorí poskytujú služby a sú usadení v rámci EÚ. Usadenie v EÚ (*establishment*) je nižšia forma vzťahu k EÚ než je jej „európska“ príslušnosť a znamená etablovanie sa na území EÚ trvalým, nielen prechodným spôsobom. Teória a súdna prax vytvorila dve jej formy – primárnu spočívajúcu v premiestnení

⁴³ TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 374.

sídla do členského štátu EÚ a sekundárnu spočívajúcu v založení zastúpenia, pobočky, resp. dcérskej spoločnosti v členskom štáte EÚ.⁴⁴ Možno teda uzavrieť, že štátnymi príslušníkmi tretích štátov sú také právnické osoby, ktoré nespĺňajú definíčné znaky štátnej príslušnosti EÚ ako sú vymedzené v čl. 54 ZFEÚ, pričom usadenie sa v EÚ samo osebe ešte neznamená nadobudnutie „európskej“ príslušnosti, keďže chýba jeden z jej špecifických predpokladov – založenie podľa práva niektorého z členských štátov EÚ.

Samozrejme, sekundárne pramene práva EÚ môžu mať vlastnú, špecifickú úpravu štátnej príslušnosti v jednotlivých prípadoch. Napr. Nariadenie o ochrane pred účinkami uplatňovania právnych predpisov prijatých treťou krajinou mimo jej územia⁴⁵ považuje za osobu, na ktorú sa tento predpis vzťahuje, teda štátneho príslušníka Európskeho spoločenstva (dnes EÚ) *právnickú osobu zriadenú v spoločenstve* (čl. 11 ods. 2). Smernica o trhoch s finančnými nástrojmi (MiFID II)⁴⁶ definuje pojem „spoločnosť z tretej krajiny“ prostredníctvom kombinácie kritérií sídla a predmetu podnikania ako *spoločnosť, ktorá by bola úverovou inštitúciou poskytujúcou investičné služby alebo vykonávajúcou investičnú činnosť alebo investičnou spoločnosťou, ak by mala ústredie alebo registrované sídlo v Únii* (čl. 1 ods. 1. bod 57).

4. Regulácia na úrovni medzinárodného práva

Medzinárodné obyčajové právo používa určenie štátnej príslušnosti právnickej osoby v súvislosti s využitím tzv. práva diplomatickej ochrany (*diplomatic protection*). Právo diplomatickej ochrany vychádza z medzinárodnej občejae, Komisia OSN pre medzinárodné právo však základné princípy diplomatickej ochrany zosumarizovala v roku 2006 do Návrhu článkov o diplomatickej ochrane (ďalej len „Návrh“) a publikovala ho v *Reports of the International Law Commission*.⁴⁷ Návrh nie je záväzným prameňom práva ani návrhom medzinárodnej zmluvy, skôr ide o názor Komisie na príslušnú problematiku.

Inštitút diplomatickej ochrany umožňuje „transformáciu“ súkromnoprávnej pohľadávky veriteľa fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorá má štátnu príslušnosť určitého štátu, voči tomuto štátu tým, že domovský štát veriteľa si túto pohľadávku osvojí a ako svoju ju voči tomuto štátu uplatňuje prostredníctvom medzinárodného práva. V dôsledku toho môže napríklad tento nárok vzniknúť voči cudziemu štátu na medzinárodnom súdnom orgáne ako napr. Medzinárodnom súdnom dvore v Haagu. Na poskytnutie diplomatickej ochrany nemá ani fyzická osoba, ani právnická osoba nárok. Závisí vždy od ochraňujúceho štátu, či im toto právo poskytne.

Podmienkami diplomatickej ochrany sú:

- a) štátna príslušnosť ochraňujúceho štátu,
- b) efektívne vyčerpanie vnútroštátnych prostriedkov nápravy v štáte, voči ktorému pohľadávka smeruje,
- c) niekedy sa za podmienku považuje aj tzv. zásada čistých rúk (*clean hands*).⁴⁸

⁴⁴ Tamtiež, s. 375. Tiež PAOLETTI, A. *Freedom to provide services and freedom of establishment*. In: TORINO, R. (ed.) *Introduction to European Union Internal Market Law*. Roma: Tre-Press, 2017, s. 120 aj SANTORO, G.: *L'évolution du principe de liberté d'établissement en droit communautaire: un mouvement de libéralisation depuis l'arrêt Cartesio*. In: *Revue Internationale de Droit Économique*, 3/2010, s. 351.

⁴⁵ Nariadenie Rady (ES) č. 2271/96 z 22. novembra 1996 o ochrane pred účinkami uplatňovania právnych predpisov prijatých treťou krajinou mimo jej územia a pred účinkami opatrení na nich založených alebo z nich vyplývajúcich (Ú. v. ES L 309, 29. 11. 1996).

⁴⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/65/EÚ z 15. mája 2014 o trhoch s finančnými nástrojmi, ktorou sa mení smernica 2002/92/ES a smernica 2011/61/EÚ (Ú. v. EÚ L 173, 12. 6. 2014).

⁴⁷ Dostupné na https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_61_10.pdf, s. 16 a nasl. [30. 1. 2022].

⁴⁸ AMERASINGHE, C. F. *Diplomatic Protection*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 212 a nasl. Tiež Sixth report on diplomatic protection, by Mr. John Dugard, Special Rapporteur. Dostupné na https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_546.pdf, s. 2 a nasl. [30. 1. 2022].

Spomedzi týchto podmienok je najproblematickejšie určiť, či je splnená otázka štátnej príslušnosti, osobitne ak ide o právnickú osobu (*corporate entity*), ktorá chce ako veriteľ inštitút diplomatickej ochrany využiť. Podobne ako určenie štátnej príslušnosti fyzických osôb, aj určenie štátnej príslušnosti právnických osôb patrí do výlučnej vnútornej právomoci každého štátu. Ak táto výlučnosť nebola obmedzená medzinárodnou zmluvou, je pri riešení tejto otázky rozhodujúce vnútroštátne právo domovského štátu. Tradičné pravidlo medzinárodného práva priznáva právo na diplomatickú ochranu právnickej osobe, a to toho štátu, podľa práva ktorého je založená a na ktorého území má svoje registrované sídlo⁴⁹, avšak vo výnimočných prípadoch, v snahe zabrániť zneužívaniu výhod právnej subjektivity, ako napr. v niektorých prípadoch podvodu alebo zneužitia na ochranu tretích osôb ako veriteľa alebo kupujúceho alebo na zabránenie obchádzaniu zákonných povinností je prípustné uplatniť pri určení štátnej príslušnosti právnickej osoby aj princíp kontroly. Medzinárodný súdny dvor použil na tento účel v rozsudku Barcelona Traction pojem „zdvihnutie korporátneho závoja“ (*lifting the corporate veil*) alebo „nezohľadnenie právnickej osoby“ (*disregarding the legal entity*).⁵⁰ Uplatnenie princípu kontroly pripúšťa aj Komisia OSN pre medzinárodné právo v čl. 9 Návrhu, podľa ktorého na účely diplomatickej ochrany sa štátom štátnej príslušnosti akciovej spoločnosti (*corporation*) rozumie štát, podľa ktorého práva bola spoločnosť založená; ak je však spoločnosť kontrolovaná štátnymi príslušníkmi iného štátu alebo štátov a nevykonáva podstatnú podnikateľskú činnosť v štáte, v ktorom bola založená, a sídlo a finančná kontrola spoločnosti sa nachádzajú v inom štáte, tento iný štát sa považuje za štát, ktorého je spoločnosť štátnym príslušníkom. Treba však povedať, že tento názor Komisie sa zatiaľ v rozhodovacej praxi medzinárodných súdov neuplatnil.

Štátnu príslušnosť právnických osôb v zmysle cudzineckého práva upravujú aj medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná. Spomedzi nich treba osobitne spomenúť zmluvy upravujúce ochranu investícií, ktoré môžu byť dvojstranné alebo mnohostranné.

Dvojstranné medzinárodné zmluvy týkajúce sa ochrany investícií nazývame tzv. dohodami o vzájomnej podpore a ochrane investícií (*bilateral investment treaties – BIT*). V rámci slovenského právneho poriadku ich zaraďujeme k medzinárodným hospodárskym zmluvám všeobecnej povahy (čl. 7 ods. 4 Ústavy SR), ktoré majú povahu prezidentskej zmluvy.⁵¹ Priamo zakladajú práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy SR majú prednosť pred zákonmi, pričom podliehajú ratifikácii a vyhlasujú sa v Zbierke zákonov SR. Rokovania o bilaterálnych dohodách o ochrane a vzájomnej podpore investícií medzi členskými štátmi EÚ a tretími štátmi sa riadia Nariadením, ktorým sa ustanovujú prechodné opatrenia pre bilaterálne investičné dohody medzi členskými štátmi⁵².

V dvojstranných dohodách o vzájomnej podpore a ochrane investícií, ktoré má uzatvorené Slovenská republika, sú dané štyri rôzne režimy určenia štátnej príslušnosti právnických osôb:

1. Štátna príslušnosť je zvyčajne zafinovaná kumuláciou inkorporačného princípu a princípu skutočného sídla. Napr. Zmluva medzi Slovenskou republikou a Marockým kráľovstvom

⁴⁹ Prípád spoločnosti Barcelona Traction, Light and Power Company. Belgicko proti Španielsku, ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders, 1970, s. 42. Obdobne prípad A. S. Diallo. Guinea proti Demokratickej republike Kongo, ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders, 2007, s. 38.

⁵⁰ ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders, 1970, s. 39.

⁵¹ Článok 4 ods. 1 písm. a) Pravidiel pre uzatváranie medzinárodných zmlúv a zmluvnej praxe schválených uznesením vlády SR č. 743 z 21. októbra 2009. Podľa čl. 86 písm. d) Ústavy SR do pôsobnosti Národnej rady SR patrí pred ratifikáciou vyslovovať súhlas s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodnými politickými zmluvami, medzinárodnými zmluvami vojenskej povahy, medzinárodnými zmluvami, z ktorých vzniká Slovenskej republike členstvo v medzinárodných organizáciách, medzinárodnými hospodárskymi zmluvami všeobecnej povahy, medzinárodnými zmluvami, na ktorých vykonanie je potrebný zákon, ako aj s medzinárodnými zmluvami, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb.

⁵² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1219/2012 z 12. decembra 2012, ktorým sa ustanovujú prechodné opatrenia pre bilaterálne investičné dohody medzi členskými štátmi a tretími krajinami (Ú. v. EÚ L 351, 20. 12. 2012).

- o vzájomnej podpore a ochrane investícií⁵³ definuje právnickú osobu ako *subjekt, ktorý je zaregistrovaný v obchodnom registri, alebo zriadený podľa zákonov a predpisov jednej zo zmluvných strán a ktorý má sídlo, ústredie alebo hlavné miesto podnikania na území jednej zo zmluvných strán; avšak pokiaľ má takáto právnická osoba na území jednej zo zmluvných strán len svoje sídlo, jej činnosť musí byť reálne a trvalo prepojená s ekonomikou jednej zo zmluvných strán* [čl. 1 bod 3. písm. b)]. Podobnú definíciu obsahujú napr. dohody s Ruskou federáciou⁵⁴ (čl. 1 bod 1.), Moldavskom⁵⁵ [čl. 1 bod 3. písm. b)] či Bosnou a Hercegovinou⁵⁶ [čl. 1 bod 3. písm. b)]. Dohody z tejto skupiny niekedy zdôrazňujú aj ďalšie kritériá. Napr. Zmluva medzi Slovenskou republikou a Spojenými arabskými emirátmi o vzájomnej podpore a ochrane investícií⁵⁷ definuje investora ako *právnické osoby (okrem pobočiek), štátne investičné fondy a neziskové organizácie zamerané na výskum a vývoj, ktoré sú buď založené alebo ustanovené, ako aj spravované, v súlade s právnymi predpismi domovského štátu a majú svoju centrálnu správu alebo miesto skutočného riadenia na území hostiteľského štátu a vykonávajú významné podnikateľské činnosti na území domovského štátu, alebo v prípade neziskových organizácií zameraných na výskum a vývoj vykonávajú významné výskumné a vývojové činnosti na území domovského štátu* [čl. 1 bod 3. písm. b)].
2. Niektoré dohody namiesto pojmu „právnická osoba“ používajú pojem „spoločnosť“ a zdôrazňujú len inkorporačný princíp podobne ako pri určovaní jej osobného štatútu. Napr. Dohoda medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spojenými štátmi americkými o vzájomnej podpore a ochrane investícií⁵⁸ za spoločnosť zmluvnej strany považuje *akúkoľvek korporáciu, spoločnosť, združenie, štátny alebo iný podnik alebo inú organizáciu ustanovenú v súlade s právnym poriadkom zmluvnej strany alebo jej politického podrozdelenia bez ohľadu na to, či bola alebo nebola zriadená s cieľom získať finančné výnosy a či je v súkromnom vlastníctve alebo vo vlastníctve vlády* [čl. 1 bod 3. písm. b)]. Podobný režim má napr. dohoda s Holandskom⁵⁹ [čl. 1 písm. b) bod ii)], Čínou⁶⁰ [čl. 1 bod 2. písm. b)] a Ukrajinou⁶¹ [čl. 1 bod 2. písm. b)].
 3. Existuje aj dohoda vychádzajúca len z princípu sídla, a to Dohoda medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spolkovou republikou Nemecko o podpore a vzájomnej ochrane investícií⁶² pojem investor definuje veľmi jednoducho ako *fyzické osoby so stálym bydliskom alebo právnické osoby so sídlom v okruhu pôsobnosti tejto dohody, ktoré sú oprávnené konať ako investori* (čl. 1 bod 3.).
 4. Niektoré staršie dohody dokonca pri určení štátnej príslušnosti právnickej osoby uplatňujú princíp kontroly. Napr. Dohoda medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Švajčiarskou konfederáciou o vzájomnej podpore a ochrane investícií⁶³, ktorá vychádza zo švajčiarskej modelovej BIT⁶⁴, definuje ako investora chráneného dohodou aj *právnické osoby založené v súlade s právnym poriadkom ktoréhokoľvek štátu, ktoré priamo alebo nepriamo kontrolujú občania tejto zmluvnej strany alebo právnické osoby majúce sídlo a prevádzkujúce skutočnú hospodársku činnosť na území tejto zmluvnej strany* [čl. 1 bod 1.

⁵³ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 94/2014 Z. z.

⁵⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 48/1997 Z. z.

⁵⁵ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 398/2009 Z. z.

⁵⁶ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 455/2009 Z. z.

⁵⁷ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 25/2018 Z. z.

⁵⁸ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 193/1995 Z. z.

⁵⁹ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 569/1992 Zb.

⁶⁰ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 37/2000 Z. z.

⁶¹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 28/1997 Z. z.

⁶² Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 573/1992 Zb.

⁶³ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 459/1991 Zb.

⁶⁴ ŠTURMA, P., BALAŠ, V. *Mezinárodní ekonomické právo*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 369.

písm. c)]. Podobnú definíciu štátnej príslušnosti právnickej osoby mala aj dohoda so Švédskom⁶⁵ [čl. 1 bod 2. písm. b)], ktorá však už neplatí⁶⁶.

Definícia štátnej príslušnosti právnickej osoby v týchto zmluvách zrejme vychádza z princípu, podľa ktorého určujú jej osobný štatút obidva zmluvné štáty alebo ten z nich, ktorý má pri uzatváraní zmluvy silnejšie postavenie (t. j. investície pochádzajú najmä z tohto štátu). To je príklad už spomínanej dohody medzi ČSFR a SRN, pri ktorej sa možno domnievať, že princíp skutočného sídla uplatňovaný v SRN presadilo Nemecko aj do dohody o podpore a ochrane investícií.

Existujú však aj dohody o podpore a ochrane investícií, ktoré vychádzajú z kombinácie vyššie uvedených prístupov k zadefinovaniu štátnej príslušnosti právnických osôb. Napr. Zmluva medzi Slovenskou republikou a Libanonskou republikou o podpore a vzájomnej ochrane investícií⁶⁷ rozlišuje v čl. 1 bode 2. písm. b) štátnu príslušnosť právnickej osoby vo vzťahu k SR (uplatňuje sa kumulácia inkorporačného princípu a princípu skutočného sídla) a vo vzťahu k Libanonu (uplatňuje sa len inkorporačný princíp). Obdobný režim má zmluva so Sýriou⁶⁸ (čl. 1 bod 3.).

Z mnohostranných medzinárodných zmlúv týkajúcich sa ochrany investícií je najvýznamnejší Dohovor o riešení sporov z investícií medzi štátmi a občanmi druhých štátov (*Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*) podpísaný v roku 1965 vo Washingtone (ďalej tiež len „Washingtonský dohovor“). ČSFR k nemu pristúpila až v roku 1991.⁶⁹ Otázka štátnej príslušnosti osoby zúčastnenej investičného sporu so zmluvným štátom, ktorý má právomoc rozhodovať Medzinárodné stredisko pre riešenie sporov z investícií (*International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID*), je spomenutá v čl. 25 ods. 2 písm. b) Washingtonského dohovoru, podľa ktorého sa za „občana iného zmluvného štátu“ považuje aj *akákoľvek právnická osoba, ktorá mala príslušnosť iného zmluvného štátu, než je štát zmluvnej strany v spore, v deň, keď sa strany dohodli predložiť taký spor na zmierovacie alebo rozhodcovské konanie, a akákoľvek právnická osoba, ktorá mala príslušnosť strany zmluvného štátu v spore k tomuto dátumu a ktorá na základe zahraničnej kontroly, na ktorej sa strany dohodli, by sa mala na účely tohto Dohovoru považovať za subjekt iného zmluvného štátu*. Washingtonský dohovor úmyselne nedefinuje pojem právnickej osoby a nevyjadruje sa ani k určeniu štátnej príslušnosti právnickej osoby a prenecháva riešenie tejto otázky na rozhodcovské tribunály.⁷⁰ Je možné sa domnievať, že určenie, či ide o právnickú osobu, je prenechané na vnútroštátny právny poriadok a určenie štátnej príslušnosti je prenechané na medzinárodné právo (BIT alebo medzinárodnú obyčaj). Nad tento rámec vystupuje uplatnenie princípu kontroly, ktoré je však podmienené dohodou sporových strán, a to buď v BIT alebo v osobitnej dohode. Z toho vyplýva, že pokiaľ sa na uplatnení princípu kontroly strany nedohodli, nepoužije sa. Dokumentuje to napr. prípad Tokios Tokelés v. Ukrajina⁷¹ rozhodovaný ICSID⁷².

⁶⁵ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 479/1991 Zb.

⁶⁶ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 256/2020 Z. z.

⁶⁷ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 223/2010 Z. z.

⁶⁸ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 512/2009 Z. z.

⁶⁹ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 420/1992 Zb.

⁷⁰ SCHREUER, C. H., MALINTOPPI, L., REINISCH, A., SINCLAIR, A. *The ICSID Convention. A Commentary. 2nd edition.* Cambridge : Cambridge University Press, 2009, s. 279.

⁷¹ ICSID Case No. ARB/02/18, nález z 26. 7. 2007.

⁷² K ďalším prípadom rozhodovaným ICSID týkajúcim sa rovnakej problematiky pozri ASTORGA, R. L. The Nationality of Juridical Persons in the ICSID Convention in Light of its Jurisprudence. In. BOGDANDY, A., WOLFRUM, R. (eds.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 11, 2007, s. 417-472. Všeobecne tiež SCHREUER, C. Nationality of Investors: Legitimate Restrictions vs. Business Interests. In. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, vol. 24, 2/2009, s. 521-527; TIETJE, C., KRAFT, G., LEHMANN, M. (eds.) The Determination of the Nationality of Investors under Investment Protection Treaties. In. *Beiträge zum Internationalem Wirtschaftsrecht*. Heft 106/2011, s. 37-59.

Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že je pravdepodobnejšie uplatnenie princípu kontroly v spore podľa zmlúv o ochrane investícií, než v spore z diplomatickej ochrany.⁷³

Ďalšou významnou skupinou medzinárodných zmlúv, ktoré riešia štátnu príslušnosť právnických osôb, sú dohody o voľnom obchode, osobitne tie, ktoré sú súčasťou zmluvného rámca GATT, resp. Svetovej obchodnej organizácie (WTO).

Dohoda o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS*), ktorá je Prílohou 1C Dohody o založení WTO⁷⁴ za občana členského štátu považuje tie fyzické osoby alebo právnické osoby, ktoré majú bydlisko alebo reálne priemyselné alebo obchodné sídlo na príslušnom colnom území, ktoré môže, ale nemusí byť zhodné so štátnym územím členského štátu WTO. Pokiaľ ide o príslušné právo duševného vlastníctva, budú sa za občanov ostatných členských štátov považovať tie fyzické osoby a právnické osoby, ktoré spĺňajú kritériá spôsobilosti na ochranu ustanovené v medzinárodných dohovoroch z oblasti ochrany duševného vlastníctva [čl. 1 bod 3. vrátane vysvetľujúcej poznámky pod čiarou 1)]. TRIPS teda pri určení štátnej príslušnosti právnických osôb uplatňuje princíp skutočného sídla.

Na rozdiel do TRIPS Všeobecná dohoda o obchode so službami (*General Agreement on Trade in Services – GATS*), ktorá je Prílohou 1B Dohody o založení WTO, pripúšťa popri uplatnení inkorporačného princípu s podmienkou podieľania sa na výkone podstatných obchodných operácií [čl. V. bod 6., čl. XXVIII. písm. m) podpísm. i)] aj uplatnenie princípu kontroly, a to v prípade, ak právnická osoba dodáva služby prostredníctvom formy obchodnej prítomnosti a je vlastnená alebo kontrolovaná fyzickými osobami príslušného členského štátu alebo právnickými osobami tohto členského štátu určenými podľa inkorporačného princípu s podmienkou podieľania sa na výkone podstatných obchodných operácií [čl. V. bod 3. písm. b), čl. XXVIII. písm. m) podpísm. ii)].

Obdobne definujú pojem „právnická osoba zmluvnej strany“ aj dohody o voľnom obchode, ktoré uzatvorila Európska únia. Napr. dohoda s Kórejskou republikou⁷⁵ vychádza z kombinácie inkorporačného princípu s podmienkou podieľania sa na výkone podstatných obchodných operácií v rovnakom štáte a z princípu kontroly v prípade usadených dcérskych spoločností [čl. 7.2. bod 1. písm. f)]. Je ešte doplnená špeciálnou úpravou vzťahujúcou sa na lodné prepravné spoločnosti. Tie sa považujú za právnickú osobu zmluvnej strany, hoci sú usadené mimo EÚ, resp. Kórey, ak [čl. 7.2. bod 1. písm. g)]:

- ich riadia štátni príslušníci členského štátu EÚ alebo Kórey,
- ich plavidlá sú registrované v členskom štáte EÚ alebo v Kórei a
- ich plavidlá sa plavia pod vlajkou členského štátu EÚ alebo Kórey.

Podobnú úpravu štátnej príslušnosti právnických osôb má napr. dohoda s Vietnamom⁷⁶ [čl. 8.2. bod 1. písm. j), body 2. a 3.], Singapurom⁷⁷ [čl. 8.2. písm. c) a d)] či dohoda CETA⁷⁸ s Kanadou⁷⁹ (čl. 8.1.).

Dvojstranné zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia vychádzajú pri určení štátnej príslušnosti právnických osôb z inkorporačného princípu. Pre tieto zmluvy je však dôležitejší pojem rezident, ktorým je každá osoba, ktorá podľa právnych predpisov príslušného zmluvného štátu podlieha v tomto štáte zdaneniu z dôvodu svojho bydliska, trvalého pobytu, miesta

⁷³ ZHANG, X. J. Proper Interpretation of Corporate Nationality under International Investment Law to Prevent Treaty Shopping. In *Contemporary Asia Arbitration Journal*, vol. 6, 1/2013, s. 52.

⁷⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 152/2000 Z. z.

⁷⁵ Dohoda o voľnom obchode medzi Európskou úniou a jej členskými štátmi na jednej strane a Kórejskou republikou na strane druhej (Ú. v. EÚ L 127, 14.5.2011).

⁷⁶ Dohoda o voľnom obchode medzi Európskou úniou a Vietnamskou socialistickou republikou (Ú. v. EÚ L 186, 12.6.2020).

⁷⁷ Dohoda o voľnom obchode medzi Európskou úniou a Singapurskou republikou (Ú. v. EÚ L 294, 14.11.2019).

⁷⁸ *Comprehensive Economic and Trade Agreement*.

⁷⁹ Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA) medzi Kanadou na jednej strane a Európskou úniou a jej členskými štátmi na strane druhej (Ú. v. EÚ L 11, 14.1.2017).

vedenia, miesta založenia alebo iného podobného kritéria a zahŕňa aj samotný zmluvný štát a jeho orgány, ako aj uznaný penzijný fond tohto štátu [čl. 4 ods. 1 modelovej zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia vypracovanej OECD (*OECD Model Tax Convention on Income and on Capital*)⁸⁰]. Rovnako dôležitý je z hľadiska zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia aj pojem stála prevádzkareň (*permanent establishment*). Stálou prevádzkarňou je trvalé zariadenie na podnikanie, prostredníctvom ktorého podnik vykonáva úplne alebo čiastočne svoju činnosť. Stála prevádzkareň zahŕňa miesto vedenia, pobočku, kanceláriu, továreň, dielňu, baňu, nálezisko ropy alebo plynu, lom alebo iné miesto, kde sa ťažia prírodné zdroje, tiež stavenisko alebo stavbu, montáž alebo inštalačný projekt, ale len vtedy, ak také stavenisko, projekt alebo činnosti trvajú dlhšie ako dvanásť mesiacov. Za stálu prevádzkareň sa považuje aj prítomnosť osoby, ktorá nie je nezávislým maklérom, komisionárom alebo zástupcom a ktorá koná v mene podniku a má a zvyčajne aj využíva právomoc uzavierať zmluvy v mene podniku (čl. 5 modelovej zmluvy OECD).

Aj iné druhy medzinárodných zmlúv počítajú s existenciou práv a povinností právnických osôb, čo nutne predpokladá určenie ich štátnej príslušnosti. Stačí spomenúť zmluvy v oblasti ochrany ľudských práv⁸¹, ktoré predpokladajú, že niektoré z týchto práv môžu patriť aj právnickým osobám (napr. právo na ochranu majetku v zmysle čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁸², ktoré je výslovne priznané aj právnickým osobám), leteckej a lodnej prepravy, mierové zmluvy či zmluvy o cesii štátneho územia a pod. Pokiaľ tieto medzinárodné zmluvy neobsahujú vlastnú definíciu štátnej príslušnosti právnických osôb, bude sa zrejme vychádzať z vnútroštátnej úpravy dotknutého štátu.

Významnú rolu v určovaní štátnej príslušnosti právnických osôb podľa medzinárodného práva často zohráva spätosť tejto osoby s príslušným štátom, kde má vykonávať podstatné obchodné operácie, resp. podnikanie. Vyžaduje sa teda tzv. skutočné prepojenie (*genuine link*) právnickej osoby so štátom jej príslušnosti.⁸³

IV. ZÁVER

V tomto článku sa venujeme problematike štátnej príslušnosti právnických osôb z hľadiska právnej úpravy (medzinárodnej, európskej, vnútroštátnej aj obsiahnutej v neštátnych formách regulácie), ktorá sa dotýka Slovenskej republiky. V prvom rade rozlišujeme pojmy štátne občianstvo, ktoré sa týka len fyzických osôb a štátna príslušnosť, ktorý je širší a zahŕňa okrem fyzických aj právnickej osoby. Následne sme skúmali štátnu príslušnosť právnických osôb v nasledovnej štruktúre:

- v rámci horizontálneho členenia úpravy tohto inštitútu ho skúmame z hľadiska kolízneho (súkromného) práva a z hľadiska cudzineckého (verejného) práva,
- v rámci vertikálneho členenia úpravy tohto inštitútu ho skúmame na štyroch úrovniach – medzinárodného práva verejného, práva EÚ, vnútroštátneho práva a napokon na úrovni neštátnych foriem regulácie (*lex mercatoria*).

V kolíznom práve určíme štátnu príslušnosť právnických osôb na základe ich osobného štatútu. Osobný štatút zahŕňa aj určenie spôsobilosti právnickej osoby, reguláciu jej vnútorných právnych pomerov či zodpovednosti a oprávnení jej orgánov a členov. Osobný štatút sa určuje podľa niektorého z nasledovných kritérií (princípov) – princípu inkorporačného, princípu sídla

⁸⁰ Dostupná na https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2017_mtc_cond-2017-en#page32 [6. 2. 2022].

⁸¹ Bližšie pozri napr. MUCHLINSKI, P. Corporations in International Law. In: PETERS, A., WOLFRUM, R. (eds.) *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 9-10.

⁸² Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSFR č. 209/1992 Zb.

⁸³ Ku kritike tohto prístupu pozri SLOANE, R. D. Breaking the Genuine Link: The Contemporary International Legal Regulation of Nationality. In: *Harvard International Law Journal*, vol. 50, 1/2009, s. 5 a nasl.

alebo princípu kontroly. Slovenské právo vychádza pri určení osobného štatútu z inkorporačného princípu. V článku sme dospeli k záveru a zdôvodnili, že tento princíp je aplikovateľný nielen na zahraničné osoby s oprávnením podnikat', ale na všetky právnické osoby. Európske právo neobsahuje kolízne normy upravujúce osobný štatút právnických osôb. Samo je však osobným štatútom pre tzv. právne formy európskeho práva – európskeho zoskupenia hospodárskych záujmov (s výnimkou otázky, či toto zoskupenie má alebo nemá právnu subjektivitu, ktorá je prenechaná na vnútroštátne právne poriadky členských štátov), európskej spoločnosti, európskej družstevnej spoločnosti a európskeho zoskupenia územnej spolupráce. Z ustanovení ZFEÚ zároveň vyplýva, že sloboda usadzovania sa vzťahuje nielen na tieto právne formy, ale na všetky právnické osoby verejného alebo súkromného práva s výnimkou neziskových spoločností, ak sú založené podľa zákonov členského štátu EÚ a majú svoje sídlo, ústredie alebo hlavné miesto podnikateľskej činnosti v EÚ. Z toho nepriamo vyplýva (a potvrdzuje to judikatúra Súdneho dvora EÚ), že členské štáty sú povinné navzájom uznávať právnu subjektivitu takýchto právnických osôb. Dvojstranné medzinárodné zmluvy o právnej pomoci, ktoré má Slovenská republika uzatvorené s bývalými socialistickými štátmi, vychádzajú pri určovaní osobného štatútu z inkorporačného princípu. Neštátne formy regulácie medzinárodného obchodu vrátane *legis mercatoriae* otázkou osobného štatútu ani štátnej príslušnosti právnických osôb neupravujú, venujú sa len niektorým súvisiacim otázkam.

Odlíšny je prístup právnych noriem cudzineckého práva, ktoré majú imperatívny charakter, t. j. použijú sa bez ohľadu na to, aký právny poriadok príslušnú otázku týkajúcu sa právnických osôb upravuje. Slovenská vnútroštátna úprava štátnej príslušnosti vychádza dôsledne z princípu sídla, ktorý je niektorými osobitnými predpismi rozšírený alebo zúžený aj o organizačné zložky slovenských alebo zahraničných subjektov umiestnené v zahraničí. Cudzinecké právo EÚ na zadefinovanie „európskej“ príslušnosti právnických osôb používa dve kritériá, ktoré musia byť súčasne splnené – sídlo v EÚ a zároveň založenie podľa práva niektorého z členských štátov EÚ, teda zjednodušene možno povedať, že vychádza z kombinácie princípu sídla a princípu inkorporačného. Samotné usadenie v EÚ ešte nezakladá „európsku“ príslušnosť právnickej osoby. Pramene sekundárneho práva EÚ môžu tento základný koncept v špecifických prípadoch modifikovať. Medzinárodnoprávna regulácia štátnej príslušnosti právnických osôb sa sústreďuje do niekoľkých oblastí. Pri úprave diplomatickej ochrany vychádza medzinárodné právo v zásade z inkorporačného princípu, ktorý môže byť vo výnimočných prípadoch modifikovaný princípom kontroly. Pokiaľ príslušná dvojstranná dohoda o podpore a ochrane investícií (BIT) neupravuje túto otázku inak, tento koncept platí aj v prípade určovania štátnej príslušnosti právnických osôb podľa Washingtonského dohovoru. BIT, ktorých zmluvnou stranou je Slovenská republika, vychádzajú pri určovaní štátnej príslušnosti právnických osôb z rôznych kritérií, niekedy ich dokonca kombinujú. Rovnaká situácia je v prípade dvojstranných a mnohostranných dohôd o voľnom obchode, ktorých zmluvnou stranou je Slovenská republika i Európska únia.

Môžeme uzavrieť, že koncepcia štátnej príslušnosti právnických osôb v kolíznom (súkromnoprávnom) zmysle je z hľadiska práva platného v Slovenskej republike logická a konzistentná. Náš právny poriadok dôsledne vychádza z inkorporačného princípu, ktorý je prenesený aj do medzinárodných zmlúv v oblasti medzinárodného práva súkromného, ktorými je Slovenská republika viazaná. Túto konzistentnosť nenaruša ani právo EÚ, ktoré rešpektuje odlišné právne úpravy v jednotlivých členských štátoch a ponecháva riešenie otázky štátnej príslušnosti právnických osôb na ne samotné. Samo upravuje len „európsku“ štátnu príslušnosť vlastných právnych foriem, čo rešpektujú aj úpravy jednotlivých členských štátov EÚ, ktoré nemajú ambíciu do tejto otázky vstupovať.

Omnoho komplexnejšia a komplikovanejšia je problematika štátnej príslušnosti právnických osôb v zmysle cudzineckého práva. Vždy treba brať do úvahy, v akej súvislosti sa má určiť štátna príslušnosť. Tomu zodpovedá aj príslušná právna úprava (napr. vnútroštátna

daňovoprávna, devízová či živnostenská, európska regulujúca slobodu usadzovania či finančný trh, medzinárodná v oblasti diplomatickej ochrany, ochrany investícií či duševného vlastníctva). Každá z dotknutých úprav má svoju vlastnú vnútornú logiku a zdôvodnenie z hľadiska účelu, ktorý sleduje. Nevidíme preto zmysel v hľadaní nejakého zjednocujúceho verejnoprávneho konceptu štátnej príslušnosti právnických osôb. Určite však má význam zamyslieť sa *de lege ferenda* nad zjednotením pravidiel určovania štátnej príslušnosti právnických osôb aspoň v jednotlivých oblastiach regulácie na medzinárodnej úrovni, najmä:

- v medzinárodnom investičnom práve, kde sa uplatňujú viaceré, niekedy až vzájomne si odporujúce koncepty; domnievame sa, že tu by bolo vhodné navrhnúť zjednocujúci režim úpravou Washingtonského dohovoru,
- v medzinárodnom obyčajovom práve upravujúcom pravidlá diplomatickej ochrany prijatím medzinárodného dohovoru kodifikujúceho podmienky jej aplikácie,
- v práve medzinárodného obchodu zakotvením jednotných pravidiel v rámci WTO a na úrovni EÚ vytvorením jednotných pravidiel na definovanie štátnej príslušnosti vo vzorovej zmluve o voľnom obchode, ktorý bude EÚ ako (zvyčajne) silnejšia zmluvná strana presadzovať voči partnerským štátom.

Takéto riešenie by prispelo k vyššej právnej istote a sprehľadneniu právnych vzťahov v jednotlivých pododvetviach medzinárodného a európskeho práva. Predíde sa tým situáciám, kedy tá istá právnická osoba bude voči určitého štátu alebo integračnému zoskupeniu či v určitej situácii považovaná raz za štátneho príslušníka štátu X a inokedy štátu Y či Z.

Bolo by však iluzórne domnievať sa, že pravidlá určenia štátnej príslušnosti budú vo verejnom práve definované len prostredníctvom najjednoduchších rozlišujúcich kritérií – podľa práva registrácie (založenia), skutočného sídla či výkonu kontroly. Posledný vývoj vo svete, najmä vo svetle boja proti daňovým únikom, ochrany pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti, energetickej a surovinovej krízy či naposledy agresie Ruska voči Ukrajine a na to nadväzujúcim sankciám, ale aj perspektívy ďalšieho vývoja medzinárodného obchodu (napr. implementácia tzv. Green Deal v EÚ, ktorého následkom bude s najväčšou pravdepodobnosťou vytváranie dodatočných bariér pre vstup výrobkov z tretích krajín na európsky trh) bude klásť zvýšené požiadavky na zamedzenie obchádzania stanovených pravidiel určovania štátnej príslušnosti právnických osôb. Domnievame sa, že to povedie k vytváraniu zložitejších kritérií pre toto určenie s posilňovaním princípu kontroly.

Tento článok otvára široký priestor pre ďalší výskum do budúcnosti, najmä z hľadiska návrhu konkrétnych zjednocujúcich právnych úprav štátnej príslušnosti právnických osôb v jednotlivých oblastiach (odvetviach) verejného práva *de lege ferenda*.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

Štátna príslušnosť právnických osôb, kolízna norma, osobný štatút, cudzinecké právo, princíp sídla, princíp inkorporačný, princíp kontroly

KEY WORDS

Nationality of legal persons, conflict-of-law rule, personal status, alien law, real seat theory, theory of incorporation, theory of control

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. AMERASINGHE, C. F. *Diplomatic Protection*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 378 s., ISBN 978-01-9921-23-85
2. ASTORGA, R. L. The Nationality of Juridical Persons in the ICSID Convention in Light of its Jurisprudence. In. BOGDANDY, A, WOLFRUM, R. (eds.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 11, 2007, s. 417-472, ISBN 978-90-04-16430-7

3. AZUD, J. *Medzinárodné právo*. Bratislava : Veda, 2003, 456 s., ISBN 80-224-0753-4
4. BERAN, K. Veřejnoprávní subjektivita. In. *Právní rozhledy*. 2004, č. 23, ISSN 1210-6410 s. 849-860.
5. ČIŽINSKÝ, P., DUNDR, T., HRADEČNÁ P. a kol. *Cizinecké právo*. Praha : Linde, 2012, 374 s., ISBN 978-80-72018-87-1
6. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2012, 1620 s., ISBN 80-89122-73-8
7. *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders 1970 2007*
8. JUNG, S.: The (temporary) end of the Fundatio Europaea (FE). In. *Trusts & Trustees*, vol. 27, 6/2021, ISSN 1363-1780, s. 446-449
9. KERSTING, C., SCHINDLER, P. C. The ECJ's Inspire Art Decision of 30 September 2003 and its Effects on Practice. In. *German Law Journal*, vol. 4, 12/2003, ISSN: 2071-8322, s. 1277-1291
10. KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, 524 s., ISBN 978-80-8168-7433
11. KNAPP, V. – KNAPPOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I*. Praha : CODEX, 1997, 352 s., ISBN 80-901683-1-0
12. KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno : Doplněk, 1999, 430 s., ISBN 80-7239-038-4
13. KUČERA, Z., PAUKNEROVÁ, M., RŮŽIČKA, K. a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. 8. vydání. Plzeň – Brno : Aleš Čeněk – Doplněk, 2015, 432 s., ISBN 978-80-7380-550-0, ISBN 978-80-7239-321-3
14. KUČERA, Z. – TICHÝ, L. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář*. Praha: Panorama, 1989, 362 s., ISBN 80-7038-020-9
15. MICHELER, E. Recognition Of Companies Incorporated In Other EU Member States. In. *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 52, 2/2003, ISSN 0020-5893, s. 521-534
16. MOKRÁ, L. Dvojité štátne občianstvo v národnom a medzinárodnom práve – aplikačné otázky (zásada efektivity v európskej praxi). In. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, Tomus XXXVII 1/2018*, ISSN 1336-6912, s. 124-147
17. MRÁZ, S., POREDOŠ, F., VRŠANSKÝ, P. *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2003, 380 s., ISBN 80-7160-175-6
18. MUCHLINSKI, P. Corporations in International Law. In. PETERS, A., WOLFRUM, R. (eds.) *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 1-16, ISBN 978-01-987-1621-1
19. NÚÑEZ-MÜLLER, M. *Die Staatszugehörigkeit von Handelsschiffen im Völkerrecht*. Berlin: Dunckler & Humblot, 1994, 186 s., ISBN 978-342-8080-41-0
20. PAOLETTI, A. Freedom to provide services and freedom of establishment. In. TORINO, R. (ed.) *Introduction to European Union Internal Market Law*. Roma : Tre-Press, 2017, 164 s., ISBN 978-88-94885-51-4
21. PAUKNEROVÁ, M. *Společnosti v mezinárodním právu soukromém*. Praha : Karolinum, 1998, 220 s., ISBN 80-7184-598-1
22. PRÁŠKOVÁ, H. K právnímu postavení právnických osob. In. HANDRLICA, J. (ed.). *Veřejné právo a soukromé právo: aktuální tendence a výzvy veřejnoprávní úpravy plynoucí z problematiky právního dualismu*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, 248 s., ISBN 978-80-87975-107

23. Pravidlá pre uzatváranie medzinárodných zmlúv a zmluvnej praxe schválené uznesením vlády SR č. 743 z 21. októbra 2009
24. *Publications of the Permanent Court of International Justice, Collection of Advisory Opinions*<https://www.icj-cij.org/en/pcij-series-b><https://www.icj-cij.org/en/pcij-series-b>
25. QUINTANA ADRIANO, E. A.: The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality. In. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, vol. 4, 1/2015, ISSN 2168-7951, s. 364-391<https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1117&context=jlia>
26. SANTORO, G.: L'évolution du principe de liberté d'établissement en droit communautaire: un mouvement de libéralisation depuis l'arrêt Cartesio. In. *Revue Internationale de Droit Économique*, vol. 24, 3/2010, ISSN 1010-8831, s. 351-372
27. SCHREUER, C. Nationality of Investors: Legitimate Restrictions vs. Business Interests. In. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, vol. 24, 2/2009, ISSN 0258-3690, s. 521-527
28. SCHREUER, C. H., MALINTOPPI, L., REINISCH, A., SINCLAIR, A. *The ICSID Convention. A Commentary. 2nd edition*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009, 1422 s., ISBN 978-0-521-88559-1
29. *Sixth report on diplomatic protection, by Mr. John Dugard, Special Rapporteur*. Dostupné na https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_546.pdf [30. 1. 2022]
30. SEIDL-HOHENVELDERN, I. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : ASPI Publishing, 2001, 448 s., ISBN 80-85963-82-5
31. SIDAK, M., DURAČINSKÁ, M. a kol. *Finančné právo*. Bratislava : C. H. Beck, 2014, 454 s., ISBN 978-80-89603-04-6
32. SLOANE, R. D. Breaking the Genuine Link: The Contemporary International Legal Regulation of Nationality. In. *Harvard International Law Journal*, vol. 50, ISSN 0017-8063, 1/2009, s. 1-60
33. STRÁŽNICKÁ, V. K otázke subjektov práva medzinárodného obchodu. In *Universitas Comeniana - Acta Facultatis Iuridicae. Zborník prác z medzinárodného práva*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975, ISSN 1336-6912, s. 135-150
34. ŠTURMA, P., BALAŠ, V. *Mezinárodní ekonomické právo. 2. vyd.* Praha : C. H. Beck, 2013, 518 s., ISBN 978-80-7179-069-3
35. TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 2014, 756 s., ISBN 978-80-7400-546-6
36. TIETJE, C., KRAFT, G., LEHMANN, M. (eds.) The Determination of the Nationality of Investors under Investment Protection Treaties. In. *Beiträge zum Internationalem Wirtschaftsrecht*. Heft 106/2011, 112 s. ISBN 978-3-86829-341-8
37. WINKLER, M. a kol.: *Právo v medzinárodnom obchode*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021, 568 s., ISBN 978-80-571-0320-2
38. ZHANG, X. J. Proper Interpretation of Corporate Nationality under International Investment Law to Prevent Treaty Shopping. In *Contemporary Asia Arbitration Journal*, vol. 6, 1/2013, ISSN 1999-9747, s. 49-74
39. Judikatúra slovenských a medzinárodných súdov podľa textu
40. Legislatívne zdroje podľa textu
41. Medzinárodné zmluvy podľa textu

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTORA

JUDr. Ing. Martin Winkler, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Obchodná fakulta, Katedra obchodného práva

Dolnozemska cesta 1/a, 852 35 Bratislava

Telefón: +421 2 67291215

E-mail: martin.winkler@euba.sk